

Çerçiliň gapma-garşylyklary

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Çerçiliň gapma-garşylyklary ÇERÇILIŇ GAPMA GARŞYLYKLARY

Çerçil Arhiwi Merkeziniň direktory Allen Pakwud: "Çerçiliň päk ikon statusyna göterilmegi howply, sebäbi şeýtsek, onuň adamçylygy yitip ugrayar. Ol ynanylmaz derejede çylşyrymly, gapma-garşylykly we ägirt bir ynsan. Onuň özi hem bu gapma-garşylyklary bilen бүтин ömri söweşip gezdi".

Britaniyany II Jahan Urşunyň garaňky sagatlaryndan üstünlikli alyp çykan Ser Winston Çerçil köplere ak alty, demir sowutly rysar (hakykatdan hem ol Rysardy), halk gahrymany hökmünde belli bolsa-da, onuň garaňky taraplaryny hem bilmeyan az-azdyr. Bu mowzukda Çerçiliň 'Ser' adyna sygmayan taraplarynyň käbirleri getirildi.

• Jynsparazlyk

2014-nji ýylyň aprelinde Zähmetkeşler partiyasynyň kandidaty Benjamin Wittingham Çerçiliň "rasist we aklary yokarda goyan" syyasatçydygyny agzady. Yöne geçmişe seretsek, bu Winstonyň jynsparazlygyny görkezyän ilkinji delil däl.

Premyer Ministriň özi 1937-nji yylda Palestinanyň Royal Kompaniyasyna şeýle yüzlendi: "Men, mysal üçin, Amerikanyň Gyzyly Indeylerine ýa-da Awstraliýanyň gara halkyna garşy ullakan bir yamanlygyň edilendigini boyun alamok. Men bu adamlara olardan has güýçli jynsyň, ýokary derejeli jynsyň, has aňly-payhasly jynsyň aňyrdan geläge-de, olaryň yerini elinden alandygyny boyun alamok".

Çerçiliň gözünde, ak protestant hristianlar iň beyikdedi, ak

katoliklerdenem yokardady , hindiler bolsa afrikalylardan yokardady. "Çerçil özüni we Britaniyany Darwiniň sosial ierarhiyasynnda yeňijiler hökmünde görýärdi" diýip, 'Çerçil: Şöhradyň Soňy' kitabynyň awtory Jon Çarmli belläp geçýär. Edil Gitleriň rasistik ideýalary derejesinde yowuz bolmasa-da, bu garaýyşlar görnükli däldi.

• Zäherli gaz

Çerçil himiki yaraglaryň duşmanlara, aýratyn hem kürtlere we owganlara garşy ulanylmagynyň tarapdarydy. "Medeniyetsiz taýpalara garşy zäherli gazyň ulanylmagyny men ikelläp goldayan" diýip, ol 1919njy yylda belläp geçipdir.

• Bengaldaky açlyk

1943-nji yylda, Britaniyanyň golastynda bolan Hindistanyň demirgazyk-gündogaryndaky Bengal welayatynda heläkçilikli açlyk höküm sürdi. Azyndan 3 million adamyň ölümüne sebäp bolan açlyk 1942-nji yylda Yaponiýanyň Burmany basyp almagy zerarly yüze çykdy. Hindistanyň bugdaya bolan mätäçligini kanagatlandyrmakdan geçen, gaytam urşa goşant üçin yurduň Yewropa tüwi ibermegini talap etdi. Şeýle hem, Awstraliyadan getirilen 170000 tonna bugday açlygyndan ölyän hindileriň üstünden ätläp, Yewropa zapas üçin geçirildi.

Gaytam Winston "Men bu halky yigrenyän. Olar edil towşan yaly köpelyärler" diýip, bu açlyk üçin hindileriň özlerini günäledi.

• Gandi barada aydanlary

Biziň günlerimizde Hindistanyň garaşsyzlygyny parahatçylyk yoly bilen gazanan adama goyulyan hormatyň çägi yok. Yöne Çerçil Gandi babatynda başgaça pikirdedi.

"Bu dawakeş adwokat Mister Gandiniň özüni fakir sypatynda görkezip, Prezident Köşkünüň basgançaklarynda yarym-yalaňaç aylan bolup yörmegini görmek howply we ýürek bulanyjy" diýip, Çerçil 1931nji yylda yazdy. Ýene bir gezeginde bolsa "Gandini agzymy beklejek diyip atyan kiçijik haybatyndan

gorkup göybermek bolmaz. Eger ol ölse, biziň bir erbet adamdan, Imperiýanyň duşmanyndan dyndygymyz bolar" diýip, kabinet ygynagynda gürlledi.

Onuň Gandä bolan garşylygy aç-açandy. Ol Hindistanyň özbaşdaklygyna tarap hereket etmegini islemeyardi, induizmi ullakan howp hasaplayardy. Hindilere garaşsyzlygyny bermek Britan imperiýasynyň yykylmagyna we siwilizasiýanyň doly soňlanmagyna getirer diyyardi.

- **Yslama bolan garaýşy**

Winston 1899-njy yyldaky "Derya Urşy" kitabynda muhammetçileriň öz şägirtlerine zalymdygy, olaryň ynanjynyň köre-kör fanatizmdigi we onuň howpludygy hakda yazar. "Oylanyşyksyz gylyklar, yalta oba hojalyk sistemasy, hayal täjirçilik metody we eyeçiligiň howpsuz däldigi Pygamberiň şägirtleriniň dolandyryan ýa-da ýaşayan islendik yerinde bar". Emma biz bu kitabyň Sudanyň Mehdieri barada yazylandygy we Çerçiliň ondan soňky ýyllarda yslam baradaky pikirleriniň üytgändigini bellemelidiris.

Soňky maglumatlara görä, premýer-ministriň yslama köp syny oturyp, belli bir döwürde onuň maşgalasy Winstonyň bu dine geçmeginden hem howatyrlyanyp ugrapdyr . 1940-njy ylda Çerçiliň kabineti Britan imperiyasy üçin söweşen hindi musulmanlaryň hormatyna Londonda metjit gurmak üçin £1000000000 ayrp goydy.

Bulary göz önünde tutsak, Çerçiliň yslam bilen gatnaşygy pylan diyerden has çylşyrymly diysek bolar.

- İş taşlayjylara garşy hereketi

Çerçil profsoyuzlara kes-kelläm garşydy. Onuň sebäbini bolsa 1910-njy yyldaky Tonipendi çaknysygyndan gözlemeli.

Bu çaknyşyklar 1910-njy ýylyň noyabrynda günorta Uelsde şahta eyeleri bilen işçileriň arasynda dörän jedelden başlayar we 1 ýyla golay dowam edyar. Yerli polisiya bilen bolan çaknyşykdan soň, Çerçil iş taşlayjylara garşy goşun esgerlerini ugradyar. Otly atyşyklaryň bolany-bolmany häzire çenli jedelli mesele,

emma 1 ýyl soň Liwerpulda hem iş taşlaýyş çaknyşyklary bolanda, yene esgerler çagyryldy we bu gezek atyşyk bolup, 2 adam wepat boldy.

Şeýle hem, 1919-njy yylda Glasgowa köpçülikleýin iş taşlayjylary döwründe 10000 adamlyk goşun we taňklar ulanyldy.

• **Sidney köçesiniň gabawy**

Tonipendi çaknyşyklarynyň yzýany, Çerçili ýene-de howul-hara hereketleri üçin tankyt astyna aldylar.

1911-nji ýylyň yanwarynda gündogar Londonyň Sidney köçesinde yaragly çaknyşyklar bolup geçdi. "Suratkeş Piter" diýen adamyň yolbaşçylygyndaky latwiýaly anarhistleriň bir bandasynyň gaçybatalgasyny 200 töweregi polisiya gabaw astyna aldy. Atyşyklar bes edilyänçä, yanyp duran binanyň oduny öçürmeli däl diýip, Çerçil yangyn söndürijilere buyruk berdi we onuň netijesinde banditlerden 2 adam öldi. Çerçiliň kritikleri "Winston bir gan döküşikligiň uýy görünmese, syýasy meseleler bilen gyzyklanyp baranok" diýip yazyardylar.

• **Parahorluk**

Şeýle hem, birnäçe yagdaylarda Çerçiliň dürli sowgatlary we nagt puly hem, kabul edip, käbir hökümet işlerini alyp barandygyny nygtayarlar. Olara häzirki döwriň nukdaynazaryndan parahorluk diýilse-de, o wagt doly aç-açanlyk bolmansoň, döwürdeşleri belli bir zat diymekden saklanyardylar.

Tom HEÝDEN.

BBC News Magazine

Terjime eden: Güljan ÇARYBERDIÝEWA. Geň-taňsy wakalar